

Ottlik tisztelgése Növendék Rilke előtt

„Ha Ön, őrnagy úr, túlzottan találja ekkeseredésemet, amely nélkül még ma sem tudom felsorolni kora ifjúságomnak azokat a tényeit – kérem, gondolkozzék el egy kurta pillanatra azon, hogy amikor kiléptem a katonai főreáliskolából, kimerült, testileg és lelkileg tönkretett, megkésett, tizenhat éves fiú voltam, s úgy álltam életem roppant feladatai előtt, hogy megfosztottak erőm leggyanútlanabb részétől...” (Rilke levelét Sedlakowicz vezérőrnagyhoz, egykori tanárához, 1920-ból idézi Szabó Ede, *Rilke világa* című könyvében. Bp. 1979. 32. p.)

„Jól emlékeztem sok mindenre, de ami nekem kellett volna tőlük, megnyugvás vagy legalább megkönnyebbülés, azt egyik sem hozta. Józan ésszel bajosan remélhette ezt az ember Dr. Bekénytől, akit von Sedlakowitz vezérőrnaggyal vettem össze – vajon hány kimenőelvonást kapott tőle Rilke?” (Ottlik Géza: *Buda*. Bp. 1993. 260. p.)

Ottlik Géza *Iskola a batáron* című regényét egy hajdani katonaiskolásnak ajánlotta. Legalábbis az volt a terve, hogy az esztendőkkel előtte, de a térképen tőle nem is túl messzire, Sankt Pöltenben és Mährisch-Weisskirchenben kadétoskodó Rilkének dedikálja. Colaltonak az *Iskolá*-ban (Ötödik kiadás. Bp. 1980. 244. p.) az a szenvedélye, hogy a kincstári könyvekből, atlaszokból úgynevezett hiányjegyzék-gyűjteményt állítson össze: „Egy nagy füzetben voltak felragasztva ezek az évszám, aláírás, tantárgy és iskola – Kismarton, Sankt Pölten, Morva-Fehér-templom, Bécsújhely – szerint osztályozott, sokszor sérült, töredékes cédulácskák...” 1922-ben Colaltonak tehát megadatott az a komoly esély, hogy akár magától Rilkétől, 1888-ból is jusson tanszerládájára truváj. [Bébé atlasza például 1881-es kiadású volt. 100. p.] A *Buda* című regényében (328.p.) pedig Ottliknak van egy szereplője, az a Telbisz Albert, aki „tíz éves korában került a Monarchia egyik katonaiskolájába. Talán Sankt Pöltenbe”, a hadapród Rilke kaszárnájába. A *Próza* (Bp. 1980.) című kötetében pedig ez olvasható: „... Rilkeről persze tudtuk..., hogy halála előtt egy regényt tervezett a katonaiskoláról. Úgyhogy én az *Iskola a batáron*-t „Rilke René növendék emlékének” ajánlottam, ami – csakugyan véletlenül – lemaradt a magyar kiadásról (nem bántam, úgyis túl „irodalmiasak” ezek az ajánlások) „, de a német kiadásokon rajta van...” Ottlik Géza monográfiája, Szegedy-Maszák Mihály pedig a *Buda* elemzésekor hívja föl a figyelmet, hogy a „(*Medve nagyvitése*)” című részbe Rilke-verssor kerül. SZ-MM:OG. Pozsony. 1994. 171. p.):

Kapni kell néhány bosszú unalmas délutánt... (Ottlik)

Jó volna eltűnődni, hogy hová ment, / Az, ami nincs, de lelkünk úgy kívánja, / Gyermekkorunk sok bosszú délutánja, / Mely vissza nem tér s nem mond többet áment. (Rilke – Kosztolányi Dezső fordításában/)

[A Rilke-vers (*Kindheit* “*Gyermekkor*) regénybeli megidézését több helyütt is megtaláljuk a *Budá*-ban a következő oldalakon: 11., 34., 35., 88. p. De már az *Iskola* 295. oldalán is beléakad a szem: “...a leszálló este órájának legis-

mertebb, legsemmitmondóbb pillanata is izgalmasan új és olyan gazdag, mint valaha gyerekkorának hosszú, unalmas délutánjai voltak.”]

Ottlik Géza szándéka sokkal több volt tehát annál, hogy életművének legfőbb darabjaiban olcsón vagy reflexszerűen tisztelegjen Rainer Maria Rilkének mint előljárójának. Bár az utóbbi sem jelentéktelen gesztus. Rokon világlátásról, közösen megszenvedett tapasztalatokról vagy egyenesen testvéri metaélményekről beszélhetünk, melyeket a kőszegi katonai alreált kijárt magyar író s a prágai születésű osztrák költő hasonlóan élt meg. A *Próza* már idézett részletét ekképpen folytatta Ottlik: „...s egy jeles kritikus Münchenben, egy ilyen televíziós beszélgetés során, kissé csodálkozva megkérdezte, hogy miért ajánlottam Rilkének. – Azt hittem, észre fogják venni, hogy valami közöm van Rilkéhez. De csak Tandori Dezső vette észre, már a *Hajnali bázisok*-nél, amelyre (1965-ben) a *Negyedik Duinói Elégiá-t* idézi: „Az ellentét alapja készül itt / a perc rajzához, fáradságosan...” – hogy van tovább, Rónay nagyszerű fordításában? – „...hogy lássuk: mert nagyon világosak / velünk. Nem ismerjük az érzés / kontúrját, csak mi kintről alakítja. / Ki nem ült szíve függönye előtt / szorongva? Szétnyílt: búcsújelenet volt, / könnyen megérthető. Az ismerős kert, / s halkán megbillent...” – „Aki a *Hajnali bázisok*-et írta, azonos szinten tudja ezt”, írja Tandori.” (*Próza*, 273. p.) S hogy Ottlik Géza életét és főképpen művészetét még számtalan szál kapcsolhatja mint elődhöz, Rilkéhez, arra akkor döbbsentem rá, mikor N. Pál József megajándékozott 25. születésnapomon egy Rilke-kötettel, a költő ama híres Rodin-esszéjével. Mintha a francia géniusz keze alól kikerülő szobrokban ugyanazokat az „elnagyolt jelekkel” megragadott, életünk szempontjából leglényegesebb üzeneteket látta volna Rilke, mint a katonai iskolában Ottlik az egy-egy “ akár “ profán mozdulattal is kifejezhető közlendőket, mikre már nincsen szó és nincsen fogalom. Nemes Nagy Ágnes szerint: „Olyasmiről van szó, ami a 20. századra olyan jellemző és ami a későbbiekben, a legkülönfélébb modulációkkal együtt, a század költészetének egyik alapjegyévé válik: az eddig nem ismert, vagy szóig nem jutott tudattartalmak versbe emeléséről. Rilke biztos kalauz azon az úton, amely a névtelen emóció fogalmához vezet.” (*Metszetek*. Bp. 1982. 197.p.) Azóta hívom magamban, jobb kifejezés híján, lelki kubizmusnak ezt a Rodinnél, Rilkénél és Ottliknél látott csodát. Lásd: *Iskola*, 285-288. p. és a hozzá tartozó sorok a 435. oldalon.

Az *Iskola* első részének első fejezeteiben máris egy Rilke-motívum tűnik föl. A *Képek könyvéből* pontosan. A Rilke-vers címe: *Herbstag*. Ottlik egyik novellájában sem tud más jelzõt mondani a nyárra, mint az osztrák lírikus. A legköltőietlenebb, de a legpontosabb minősítés erre az évszakra, hogy gross = nagy: „Forró szurok főtt az utcán. Szállt a por a romok fölött, ragyogott a nagy nyár.” (Ottlik: *A kegyelem*. Megj.: *Minden megvan*. Második kiadás. Bp. 1991. 177. p.)

Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr gross. (Rilke)

A bevonulás délutánja ez. Unalmas délután még. Van ideje az ablakban nézelődő gyermeknek, hogy végignézzon a lemenő napon, az iskola udvarán, a két kapun s a főallén, ami magyarán: fasor. „Lassan, hintázva közeledett a fasorban az első század első szakasza, mint a kikötőbe befutó gálya...” Ottlik tanévkezdése és Rilke *Őszi napja* szinkronban állnak egymással.

Veszendőségérzés, ugyanakkor rend uralkodik mindkét szerző munkájában. Ottlik Kőszegen, Rilke Stockholmban (1904-ben) látja a fasorokat. S e rilkei fegyelemmel viselt magány felől kapja a fényt az allé a továbbiakban. A fasort idegen szóval, de éppen a Rilke verséből ismerős allé kifejezéssel fogja megnevezni a regény, lehet, szükségből is, mivel az elbeszélés nehézségei miatt nem talál rá más szót, hogy pontosan megnevezze azt [Miképpen a Budában írja: „Ahogy a főallét is csak lefesteni lehet. Vagy megzenésíteni. Megírni nem.” 43. p.]: *Und wird in den Alleen bin und her / Unrubig wandern, wenn die Blätter treiben...*

Valószínű, hogy ez a fajta magányérzés az, amire építeni lehet már magát a művet is. A *Próza* című kötetébe válogatta be Ottlik azt a szöveget, ami dallamcsírájában hordozta az *Iskola* egyik legfontosabb szövegeit, s ez tán bizton is állítható, hiszen a szigorúan s tudatosan szerkesztett könyv a szerző életében, tucatnyi esztendővel a halála előtt jelent meg. A *Továbbélők* helyett ebből idézek: A földszintes házba látogató érkezik, akit gazdasszony fogad, miközben a katonatiszt szobabérlő hegedül.

„Másként azt sem tudom, regény vagy színdarab-e az, aminek így kell kezdődnie, miért izgatott a polgári ruhás férfi, mibe keveredett barátjával, a kaptánnal együtt, mi történik majd a következő félórában és a következő esztendőben. Két nő is szerepel a dologban és egy csomó katonatiszt. Egy vidéki bár és egy fiatal házaspár. De csak ebben vagyok bizonyos: „Itthon van a százados úr? – Pszt. – Alszik? – kérdi suttogva a másik. Fülelnek. – Hegedül! – legyint a gazdasszony megvetően.

Ha bárki tudna valami bővebbet, nagyon kérem, közölje velem. A nyugtalan férfi egyébként száznyolcvannyal centiméter magas, és Dódinak becézik, a százados pedig Chopin *Asz-dúr prélude*-jét játssza. (Op. 28.)” (Ottlik: *Magányos hegedűszó. Próza.* 117-118. p.)

Tudjuk már jól: a látogató neve Bébé, a gazdasszonyból kis cseléd, Magda, a hegedülő katonatisztból pedig nem Dódi, de Dani, Szeredy Dani lett, aki „Bacshot játszott... Johann Sebastian valamelyik művét, tudniillik van egy Johann Christian Bach is, miként a napokban értesültem.” Ez utóbbi szavaknál (*Iskola.* 10-11. p.) a nyilvánvalóan szándékolt s ekkora lelki kubizmuson mindig elnevetem magam.

E másik, magányos hegedűszó-motívumot is rilkeinek tartok. Ottlik a 20. századi magányérzetet, annak atmoszféráját ennél tökéletesebben nem tudta volna semmi mással érzékeltetni. Tán csak Ady Endre Fekete zongorájával, de – tudjuk – versének első változatában az is *Fekete hegedű* (!) volt. Rilke a magányosok létvígaszáról, ami egy őket kísérő dallamként lép bele életükbe kísérről, egy verselő katonáembernek a következő tanácsot adta 1903-ban: „De mindazt, ami egyszer talán sokaknak lehetséges lesz, a magányos már most előkészítheti és építheti, mert az ő keze kevésbé téved. Ezért, kedves Uram, szeresse magányosságát, és a fájdalmat, amit ez okoz, viselje szépen zengő panasszal.” (Rilke: *Levelek egy ifjú költőhöz* – Szabó Ede fordítása.) A *Budában* találunk utalást e levélciklusra a 325. oldalon. „...Telbisz idézte Rilke levelét a fiatal költőhöz: Nyugodtan lehet művész az ember akkor is, ha katonának megy, vagy bárminek.” A levelek címzettje Franz Xaver Kappus osztrák tiszt.

Amúgy Ottlik a ríkató-vigasztaló, szépen zengő panaszú hegedűsöt a *Szomszéd* (*Der Nachbar*) című Rilke-versben is találhatta. A költeményt Kosztolányi Dezső fordította:

„Miért követsz, idegen hegedű? / Miért van, hogy a te síró, keserű / Búd mindenütt nyomomba szálldos? / Száz ember ríkat? Vagy csak egy magányos? [...] // Miért, hogy mindig azok mellett élek, / Akiknek édes húrjaid bűgása, / Mely mondja: súly és teher az élet, / A terhek terhe, kín és kő és mázsa.”

Ottlik hősének, Medve Gábornak a viselkedése a vers eredetijéhez hűbb és méltóbb Kosztolányi olvastól is, hiszen arról van szó, hogy az élet terhét mindvégig cipelni kell, még akkor is, ha „győzelem nincs”. (Vö.: „Ki beszél győzelemről? El kell viselni, ez minden.” *Buda*. 246. p. és Rilke: *Végső töredék!*) A hegedű-motívum tovább foglalkoztatja Ottlikot az *Iskolá*-ban. Gondoljunk csak arra, hogy Medvét – kéziratában “ azért pofozzák irgalmatlanul, mert azt merte állítani, hogy elhegedüli Homola nótáját (105. p.). A regény végére aztán igazán modernné válik, sőt „faramucivá” is e hangszer, hogy a század nyugtalan, izgalmas, jazz-es vibrálását is kifejezze: 1926-ban a hajón Szeredy szaxofonját pöcögtette! Fölöttük a csillagos égbolt, ezúttal nem oly komor, mint amúgy szünet nélkül és a Rilke-versekben is, azáltal, hogy nem hallgatja meg a porszemnyi sorsok imáit. A regény a *Duinói elégiák* világával határos: „Mindazonáltal a lelke mélyén nem várta, hogy segítsen rajta az a kétségbeesett imádkozásféle, s nem is volt meglepve, ahogy teltek a napok, és nem történt semmi. Nem haragudott Istenre. Valószínű volt, hogy másképp lesz ez, nem az ő feje szerint. De hogy valami lesz, afelől sohasem volt kétsége...” Igen, miképpen Rilke és Nemes Nagy Ágnes is hitte, úgy Ottlik: ha van angyal, az mind iszonyú. Süket a mi jajkiáltásainkra. Ezt a perzselő egzisztencialista fájdalmat is el kellene a modern embernek viselni, nem úgy, mint Szemelé, aki izzva enyészett el Zeusz ölelésében, miként azt a napokban magyar órán Berzsenyi *A poézis bajdan és most* című verséből a tanítványaimnak ki szoktam emelni: *És ha kiáltok, hallja-e bárki az angyali / Rendekből? S ha akár még birtelen egyikük / A szívére vesz is, elpusztulnék az erősebb / Lététől.* (Első elégia – Tandori Dezső fordítása) *Mind iszonyúak az angyalok. S jaj, mégis, tudva / Rólatok, így titeket szólítalak, lelkünk már-már / Gyilkos madarai.* (Második elégia – Tandori Dezső fordítása)

Gyermekkorunkban tehattünk csak úgy játszásból, hogy angyaloknak kémkedünk (lásd a *Minden megvan* című novellát), de az idő rettenetesen és csodálatosan telik velünk. S az angyalok ijesztőn gyilkos madarak vagy a „*meny állatai*” (Pilinszky). Olyan kiszolgáltatottak vagyunk csillag-tereikbe szöve, mint egy gyermek vagy egy kutya lehet csak a felnőtt nagyok vagy a szülők előtt. (Ezért is kell, hogy a néma gyereknek is értse szavát az anyja.) S fájdalom, Ottliknál már meg sem jelenik az angyal. Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című versében látunk az imádkozó vagy imádkozni se tudó Medvéjéhez hasonló elhagyatottságot, jézusi és emberi magányt. Ottlik a *Próza*-ban megkülönböztetett figyelmet szentel e Dsida-versnek. („*Atmoszféra*”. Dsida, Jékely. 133-136. p.) Az erdélyi költőre és a budai íróra feltehetően hatással lehetett Rilke *Der Ölbaumgarten* című költeménye. Ha nem így történt, akkor Dsida verse közvetlenül hatott Ottlikra:

Mondják: angyal jött hozzám ezalatt “ / Miért angyal? Nem az jött, csak az éj. / Közömbösen babrált a lombok alján, / S álmában megriadt egy-egy tanítvány. / Miért angyal? Nem az jött, csak az éj. // Ilyen imádkozóhoz nem jön angyal, / S az éj naggyá nem nő körötte föl. / Ki magát veszti, már mindenkittől / Elvállik, s végül apja veszni hagyja, / S magából kiveti az anyától. (Farkasfalvy Dénes fordítása)

Medve édesanyja még megjelenik a kaszárnyaudvaron, szőke, csodás jelenés az allé fái között, de Medve tudásából már kiirthatatlan a fenti Rilke-versben szereplő bizonyosság. Az édesanya hányszor, de hányszor el tudta oszlatni Ottlik Géza írásaiban a fiú rossz érzését, elég volt egy kérdés is olykor, hogy kér-e a szorongó gyermek paradicsomlevest? Rilke verseiben is a létvigasz maga az anya alakja: *Titkon bújt, a szobasötéttel itt bent / magát gazdagon bebugyolálta. / Míg álomi lényként anyja belibbent, / a szekrényben koccant egy pohárka. / Kit nem óvott már homály, se fátyol, / csókolt s szólt: “Kisfiam, te, hát itt?...” / Riadt szemük szaladt a zongoráig, / s a fiúban tűnt esték dalából / tovább élt minden megtorpant zene. // Csöndben csak ült. S anyján ámult szeme, / ujjain, gyűrűkkel görbedve járnak, / mintha vágnának hófúttá hátárnak / s nem is billentyűsor febérlene.* (Egy kép a gyerekkorból – N.I.P. fordítása.)

Amikor Bébé hazamehet a Budá-ban, édesanyja ugyanígy, ezekkel az egyszerre rilkei és egyszerre jelentéktelen – tán még jelentéstelen is? (V.ö.: a nyár csak nagy, de majd a halálra sem talál más jelzőt a *Buch der Bilder* költője: Tod = gross.) – szót használja meglepetésében. A csodálatos közhely anyja és fiú találkozásáról, akár Petőfi *Füstbe ment tervé*-ben a némaságig jut, szószegény mindhárom alkotó művében:

...und kübte ibren Knaben: Bist du hier?... (Rilke)

„...Fel anyámhoz liften a panzióba. Ő jobban elbitte, mint én, hogy kapunk majd kimenőt a városba; de az első ilyen vasárnapokon ő is elbámult, hogy csakugyan. Bébé! Hát itt vagy, kisfiam!” (Ottlik)

Medve Gábornak az édesanyjától (és Júliától) való elszakadását, ahogy annak be kell következnie a társadalom, az antropológia, de még a metafizikának a megmásíthatatlan törvényei szerint is, ott találjuk Rilke *Harmadik elégiájában*: *„Őt kicsivé te tetted anya, te kezdted el éltét; / Lénye neked volt új, a baráti világot egéül, / Más idegentől óva, te boltoztad új, zsenge szemére. / Ah, hova hulltak az évek, a hömpölygő kaosz ellen / Még amikor nyúlánk alakod oltalmul elég volt?”* (Szabó Ede fordítása)

Hogy mennyit jelenthetett Ottlik Gézának, az embernek és az írónak Rilke, Duino, a Duinói elégiás könyv, a Trieszti öböl, az életparancsot hozó lovas (a lovas, aki megjelenik Medve Gábor lehunytt szeme mögött, s kibén Rilke Kristóf kornétásra ismerhetünk, de nem meghalni igyekszik a magyarországi Dunántúlra, ellenkezőleg: élni!), az több már, mint sejtés bennünk. (*Iskola*, 55-56., 60-61., p. és *Buda*, 37. (bizonytalanul említve a 178. oldalon), 294-295. p.)

Közeli barátainak Duinóról Ottlik jutott már eszébe legelőször. Czigány György őrzi például ereklyeként Ottlik duinói képeslapját. S tőle, Czigány Györgytől hadd illesszek ide még egy adalékot. A költő az Adria partján meglát egy fát, s az otthoni, Ottlik-tájbéli fára emlékezteti: *Platánfa. Nem tud magya-*

rul. / Holott testvére Óbudán / Őt ölelő kezeitek / Közt serdülvén volt látható... (A duinói bolt bezár)

Mintha Rilke életében minden azért történt és íródott volna, hogy az *Elégiák* megszülessenek. Mintha Ottlik életében minden azért történt és íródott volna, hogy az *Iskola a határon* megszülessen. Mindkettejüknek katonai alreál (K. K. Militár Unterrealschule – *Iskola*, 31. p.) volt az életiskolája. S az utóbbi terepen veszítik el a gyermekkorukat. Azt ne firtassuk, hogy mennyi vagy pokol-e ez az időszak? (Rilke, Hermann Hesse és a filmrendező Bergmann szerint inkább az utóbbi, míg Ottlik egészen rendjén valónak tartja a paradicsomi állapotot, anyja kényeztető figyelmét, sőt, csakis ezt tartotta rendjén valónak, semmi mást. *Iskola*, 40. p.) Mindenesetre Rilke is, Ottlik is az élet legfontosabb és legnagyobb hányadának életünk első tíz esztendejét tartják. Ahová vissza kell mindannyiszor találni; Ottlik hősei például még a Lille-i pályaudvaron és Londonban is megtehetik.

[Rilke: *Levelek egy fiatal költőhöz*: „...és olyanok még a gyermekek is, amilyen Ön volt gyermekkorában, olyan szomorúak és boldogok – s ha a gyermekségére gondol, akkor ismét köztünk él, a magányos gyermekek között...”

Ottlik: *Buda* (Hogy visszakerülni Budára miért volt csoda, és hogy a mohácsi hajón miért éreztem azt a szívem mélyén, hogy mégis minden csodálatosan jól van, ami van: ehhez nem elég, ami történt – hogy kibírtuk a kibírhatatlan négyszáz évet –, hanem kell hozzá az előttevaló gyerekkorból tíz naptári esztendőnek a körülbelül negyvenezer felnőttkori év tartalmával felérő anyaga... 16. p.)]

Az életet ráadásul kapó, ama maradék nyári vakációt töltő felnőtt mit is tehetne más, mint hogy már az élet másik végének tudatában, tudásával él. Kitöltjük a felnőttkor éveit, Ottlik Kosztolányi-novellákhoz írt utószava szerint: „...elmúlik minden; tele vagyunk tervekkel, várakozásokkal, elképzelésekkel a jövőről – bélyeget gyűjtünk és barátokat, kerékpározni tanulunk és franciául, felkészülünk dicső tettekre, szerelemre, alkotásokra vagy békés vidéki életre vagy farsangra, nagy útra – aztán egyszerre 40, 50, 60 év, jóformán el sem kezdtük tervbevett életünket, máris itt a vége...”

Rilke háromsoros imájában (jó előre pörölve az első és a második világháború futószalagon, tömegpusztító fegyverekkel közeledő, eljövendő végzeteivel, a Trakléval hasonló súlyú bánatával, de a csak rá, Rilkére jellemző elszántsággal!) *mindenkinek a saját balálát* kéri.: *Saját balálát add meg, istenem, / Mindenkinek, azt, mi létében érik, / Amelyben vágy volt, ínség s értelem.* (Nemes Nagy Ágnes fordítása az *Ábitat könyvből*.) Olyan véget, amelyben méltó gond, értelem, szerelem van, egyszóval csupa olyan érték, amelyek élettel élhető életet biztosítanak. (Rilke barátja és levelezőtársa, Borisz Paszternak *Doktor Zsivago*-jának is ez az egyik legfontosabb üzenete, élni, nem pedig leélni kell az életet.) Ottlik a rilkei gnómára egy történettel rímel. *Méreg* címmel jelent meg a *Prózá*-ban. Ottlik a találkozás leírásával egyszerre idézi az epitáfium-tömörségű költeményt, s a *Képek könyve* esszenciáját. Nem szól másról a magyar író, mint az osztrák költő; hogy érdemesek legyünk a halálra való érettségre, beteljesedjünk, akár az *Őszi nap* szőlőfürtjében a végső édesség, melyhez még két verőfényes nap is kell még (V.ö. Ottlik *Budá*-jának elejével: „Azt

álmodtam nemrég, hogy megyek valahol a körúton, át az Oktogonon, lágy, szelíd késő délután van, és észreveszem, hogy gyönyörű a város, csupa szín. Pedig szomorúság van bennem, holnap meg kell halnom, és semmit sem tehetünk ellene. Szomorú, hiába. A házak, a fák, járókelők, Andrássy út: még soha ilyen porhanyós nem volt a késő-délutáni óra. Szelíd volt. Érett. Nem fájt. Érdekes, fájniya kellett volna, és nem fájt. Gyengéd volt a levegő, az Oktogon, minden. Gyengéd? Porhanyós? Nem, nem tudok más szót rá – érett volt.” 9. p.) A létezésünk beérését ünnepli Ottlik a kánikulai jelenetben a Balatonnál (*Próza*, 91-92. p.): „A csend olyan hatalmas volt felettünk, mint egy Beethoven-szimfónia. – Sok lesz a napból – morogtam -, egészségtelen, ugye? – „Méreg” – mondta a doktor kurtán. Feltámaszkodott, hogy az arcomba nézzen. Összenévtünk. Füttyült rá, hogy méreg. Egy hét múlva áttevezett a túlsó partra, csónakjában egy káprázatosan szép asszonnyal... Ez a férfi, akit én harmincévesnek becsültem, negyvenhét esztendő volt. (A koravén hadapródiskolások ellentétje! – N.I.P.) Vonakodva írom le valószínűtlen történetét; tizenkét évig ágyban feküdt, a múlt háborúban szerzett sérülésével, s evvel magyarázta fiatalos külsejét. Ez a tizenkét év több volt, mint pihenés. Kiesett az életből, ezalatt nem élt, nem is öregedett. Sima maradt a homloka. Tehát, ahogyan mondta, pótolnia kell a mulasztottakat, hogy felsőbb osztályba léphessen, mert élnünk kell, harminckét foggal kell harapnunk a napfényt, és mérgeznünk, fogyasztanunk magunkat, hogy érettek legyünk a halálra.” – Saját, önálló végzetünkre. Ki kell hordanunk halálunkat. Rilke, amikor közeledni érezte, s nem fogadott el sem testi fájdalomcsillapítókat, sem lelki vigaszokat, újra egy lapidáris tömörségű költeményt írt, hogy az álljon mementóként majd fölötte. Ezt a verset Ottlik *A Valencia-rejtély* (Bp. 1989.) oldalain az elpusztuló világ sírkövére vésné. A költőtársak után maga az író is lefordítja, átkölti, értelmezi ezt a titokzatos értelmű végső poétikai párlatcseppet a rózsáról: *ROSE? OH REINER WIEDERSPRUCH LUST, / NIEMANDES SCHLAF ZU SEIN / UNTER SOVIEL LIDERN.*

Mindez Ottliknál, mégpedig két variáns szerint is (Cholnoky mondja a 210. oldalon): *Ó, Matézis / Tiszta ellentmondás a kedved / Lenni senki álmának oly sok / Mintád alatt – mondja Rilke – a rózsára. / Az ellenmondás a kedved / Létezni, mikor / Struktúráid sok-sok rétege alján / Semmi sincs.*

Ottlik Géza sorai közt természetesen olyanokat is találhat az olvasó, amelyek Rilke-sorokkal vitáznak. Nincs ebben semmi különös, gondoljunk csak a *Buda* lapjain arra a perre, amit Medve folytat egész életében a kedves költőjével, Petőfi Sándorral. (Milyen boldog, amikor 1956-ban ő veszít, Petőfi megnyer.) Rilke visszahúzódása és az emberek közt élni parancsa között kell választania Szeredynek 1957-ben (*Iskola*, 5-9. p.). Ez a dilemma egyben a regény iniciáléja. Ama magányos hegedűsöt is megelőzi. Nem csupán nézők (rilkei értelemben: *Zuschauer*-ek) vagyunk a világban, mint ingyen moziban (Vö. *Buda*, 18-19. p., 85-86. p., 275. p., 277. p.). Miképpen a történelmünk 1956-ban megcáfolja Orwell-t (u. o. 278. p.), úgy az egyes ember is nekifoghat önnön egzisztenciájának legkilátástalanabb küzdelmeihez is. Rilke után Ottlikban mint-ha ennyivel is több lenne már az antropológiai bizalom.